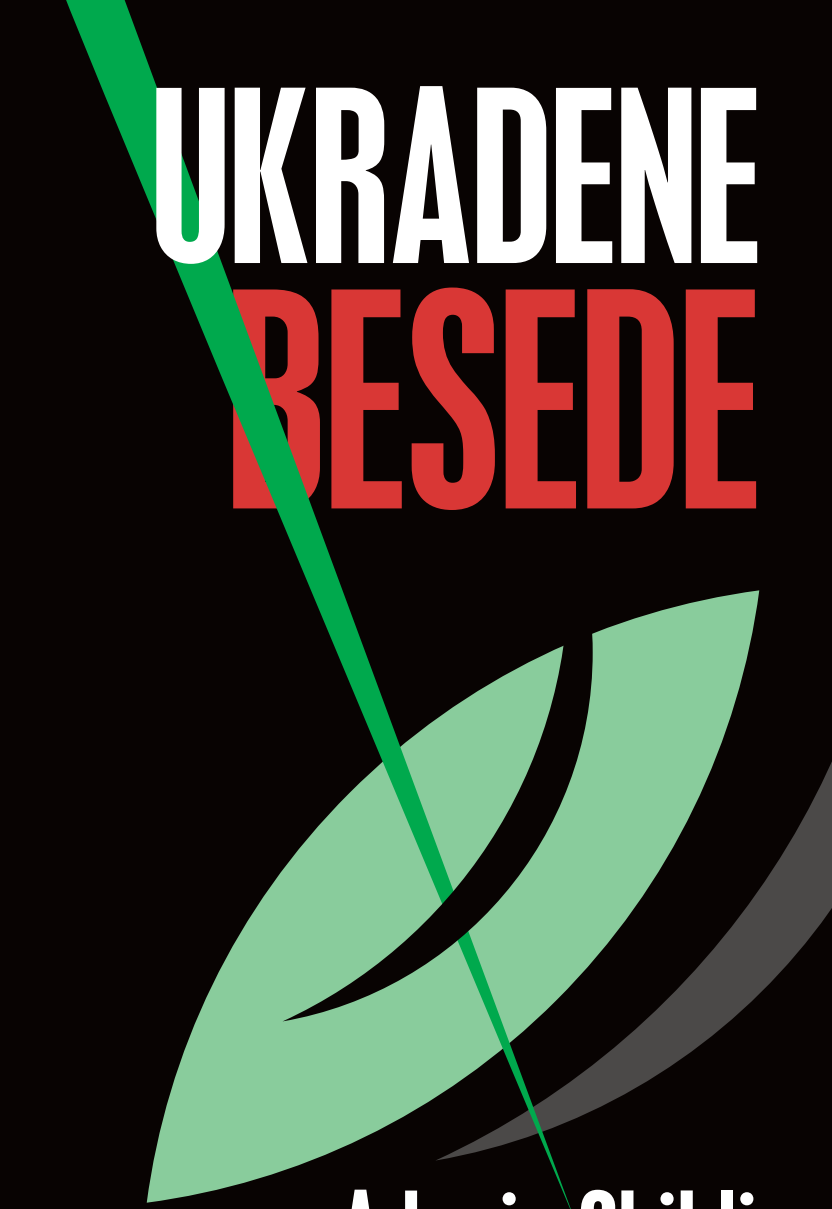
UKRADENE BESEDE

Adania Shibli

Zbirka **Pamflet** je namenjena
objavi prevodov referenčnih besedil,
ki govorijo o svobodi v najširšem smislu
besede. Tudi zato smo se odločili za
rehabilitacijo tradicionalnega **Pamfleta**,
ki vse od 18. stoletja služi kot svojevrstna
državljanska oglasna deska. Poslanstvo
zbirke kratkih emancipatoričnih besedil
je, da državljanke in državljane spodbuja
k razmišljanju in zavzemanju stališč.
Pamflet je nosilec kulture,
ki ne sprejema neumnosti,
ne požira žalitev in zavrača poniževanje.
Zbirka **Pamflet** podpira kritično mišljenje
in neodvisnost duha. Neguje, kar je
med nami emancipatoričnega in dobrega,
in se upira kulturi laži in groženj.
Z zbirko **Pamflet** se borimo proti
uničevanju preteklosti, razvrednotenju
življenja v sedanjosti in kraji prihodnosti.

Adania Shibli

UKRADENE BESEDE

Pamflet 18

Založba ZRC

Adania Shibli
UKRADENE BESEDE

Pamflet 18
Naslov izvirnika Stolen Words
© Adania Shibli (izvirnik)
© 2026 ZRC SAZU (slovenski prevod)

Uredniki zbirke Oto Luthar, Tomaž Mastnak, Martin Pogačar, Aleš Pogačnik
Uredil Martin Pogačar
Prevod Barbara Skubic
Spremna beseda Katja Zakrajšek
Jezikovni pregled Tadej Turnšek
Oblikovanje in prelom Tanja Radež

Založnik ZRC SAZU, Založba ZRC
Zanj Oto Luthar
Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik
Tisk Cicero Begunje, d. o. o.
Naklada 400

Prva izdaja, prvi natis.
Ljubljana 2026

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
https://doi.org/10.3986/9789610512110

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=304845059
ISBN 978-961-05-1210-3

COBISS.SI-ID=304899331
ISBN 978-961-05-1211-0 (PDF)

UKRADENE BESEDE

Pamflet 18

UKRADENE BESEDE

Adania Shibli

VSEBINA

Notica o avtorici --- 9

Katja Zakrajšek
Besede iz dekolonialnih razpok --- 10

Adania Shibli
UKRADENE BESEDE --- 26

Adania Shibli je palestinska pisateljica, esejistka in predavateljica. Rodila se je v arabskem mestecu Šibli – Um al-Ganam v današnjem Izraelu, študirala v Jeruzalemu, sodelovala z različnimi palestinskimi kulturnimi institucijami v Jeruzalemu in Ramali ter doktorirala iz medijskih in kulturnih študijev na britanski univerzi East London. Njena kariera predavateljice in raziskovalke v Evropi je potekala med univerzo v Nottinghamu, École des hautes études en sciences sociales (EHESS) v Parizu in raziskovalnim centrom EUME v Berlinu, od 2013 pa poučuje na oddelku za filozofijo in kulturne študije univerze Birzeit v Ramali na okupiranem Zahodnem bregu. Živi med Ramalo, Jeruzalemom in Berlinom in med različnimi jeziki, kot pisateljica pa ustvarja v arabščini.

Besede iz dekolonialnih razpok

Katja Zakrajšek

Večina tukajšnjega bralstva je za Adanio Shibli verjetno slišala oktobra 2023, ko ji je Frankfurtski knjižni sejem takoj po zloglasnem 7. oktobru kot Palestinki preklical podelitev nagrade LiBeratur za roman *Zgolj detajl*, češ da je preveč kontroverzen. *Zgolj detajl* je pač roman o nasilju izraelske vojske nad palestinskim prebivalstvom v času nakbe in danes, ki ga upoveduje prek zrcaljenih vojaških umorov dveh žensk – dveh »detajlov«. Vodstvo Frankfurtskega knjižnega sejma je z eno gesto pometlo z vso ključno zgodovino pred 7. oktobrom in se s cenzuro kritičnega palestinskega glasu postavilo na stran okupatorja, ki je pravkar začel izvajati genocid.

Sledil je buren javni odziv, ki je odmeval tudi pri nas, ko je Slavoj Žižek – Slovenija je bila tistega leta ravno častna gostja v Frankfurtu – to odločitev javno označil kot škandalozno.

Ta odločitev Frankfurtskega sejma točno ponazarja strukturo kolonialnega utišanja, kakor jo analizira Adania Shibli v drugem delu eseja *Ukradene besede*, ki ga je sicer začela pisati že leta 2009.

Literarni dar Adanie Shibli je med prvimi zaznal sam Mahmud Darviš, ki jo je spodbudil k pisanju ter ji tudi odprl prostor v reviji *Al-Karmel*, kjer je v 1990-ih objavila več kratkih zgodb; te so pozneje izhajale še v številnih drugih revijah. V slovenščino sta prevedeni »Brezizrazna žoga« (*Vrabec anarhist*, 2023) in »To morje pripada Mohamedu al Hatibu«, ki je izšla v antologiji arabsko pišočih pisateljic *Carski rez* (Maska, 2024). Obe je tako kot pričujoči esej prevedla Barbara Skubic.

Za svoj romaneskni prvenec *Dotik* (2001), ki je leta 2013 izšel tudi v slovenskem prevodu prek angleščine (prev. Breda Biščak, založba Modrijan), in nato še za roman *Vsi smo enako daleč od ljubezni* (2004) je Shibli prejela nagrado palestinske fundacije Katan za mlade pisatelje in pisateljice, leta 2009 pa se je uvrstila na seznam Beirut39 – 39 arabskih pisateljev in pisateljic, mlajših od 40 let, ki je nastal v okviru projekta Bejrut – Unescova svetovna prestolnica knjige v sodelovanju s festivalom Hay.

Sledil je roman *Zgolj detajl* (2017), z odmevnim angleškim (2020) in nemškim (2022) ter drugimi prevodi, vključno s slovenskim, tokrat iz arabščine (Barbara Skubic, UMco, 2024). Roman je bil nominiran za več nagrad in je leta 2023 na Frankfurtskem knjižnem sejmu prejel nagrado LiBeraturpreis; od tod tudi uvodoma omenjeni »detajl«.

Med njenimi monografijami sta še umetniška knjiga *Dispositions* (2012) in zbirka esejev *A Journey of Ideas Across: In Dialogue with Edward Said* (2014). Podnaslov slednje (»V dialogu z Edwardom Saidom«) bi se enako dobro prilegal tudi eseju *Ukradene besede*.

Palestinec Edward Said, avtor izjemno pomembnih besedil o Palestini, je ves svoj monumentalni opus ustvaril v angleščini. Iz arabščine ga pahnila prav nakba leta 1948, ko je bila njegova družina prisiljena zapustiti Jeruzalem; naprej se je šolal v angleščini, v šolah, kjer za arabščino ni bilo nikakršnega mesta. Kot piše Shibli, je bila slednja pri njem prisotna le v kontrapunktu, »kot utišani jezik«.[1]

Medtem pa so tisti_e palestinski govorci_ke arabščine, ki so ostali_e v Izraelu, na različne načine obmolknili_e. Shibli v eseju pred nas postavlja cel katalog tišin. Njihov molk je bodisi posledica šoka nakbe – šoka, kakršnega je po 7. oktobru 2023 v nekem intervjuju opisovala tudi Shibli: »Od nekdaj

1 Če ni navedeno drugače, so citati iz eseja *Ukradene besede*.

sem se bala, da se bom nekega dne zbudila in bom brez jezika, to me plaši. In v zadnjih štirih tednih me je jezik zapustil; bilo je, kakor da ga ni.«[2] – bodisi kljubovanje: zavračanje komunikacije, ki ji parametre določa kolonizator. Lahko je tudi preživitvena strategija: način maskiranja, skrivanja identitete, ki določa vrednost tvojega življenja v očeh oblasti. Bodisi, lahko dodamo, so bile_e ti govorci_ke utišani_e, ker so bili_e v zaporu ali mrtvi_e. Kolonialno utišanje, posredno ali neposredno, obstaja na kontinuumu različnih oblik kolonialnega nasilja.

In naposled je bil arabščini leta 2018 z zakonom odvzet status enega izmed uradnih jezikov države Izrael, ko je ta še jasneje opredelila svojo etnonacionalno naravo. Že davno prej pa je bila, piše Shibli, »z ravni jezika ponižana na raven grožnje«.

Takšna percepcija arabščine kot problema in celo kot grožnje, ki jo je treba obvladovati, ni omejena le na Izrael. Enačenje arabščine s protikolonialnim odporom, ki ga kolonialni diskurz za svojo rabo prevaja v terorizem, je star in trdoživ trop. Zato tudi ni naključje, kot piše Edward Said, da je »[m]ed vsemi velikimi literaturami in jeziki [...] arabščina daleč najmanj znana, Evropejci in Američani pa so do nje najbolj zadržani«; medtem ko imajo njeni govorci_ke »velikansko literarno in kulturno vrednost svojega jezika za enega svojih glavnih prispevkov k svetu«,[3] je njena percepcija na Zahodu sploščena na enačenje z islamom – oziroma z njegovim poenostavljenim, homogenizirajočim zahodnim konstruktom.

Izrinjanje jezika koloniziranih iz njegovih javnih funkcij, izobraževanja, intelektualnega življenja in kulturne produkcije je klasičen vidik kolonialne dominacije in popredmetenja koloniziranih. In je tudi eden načinov prekinitve ali vsaj slabitve vezi koloniziranih z lastnim intelektualnim in kulturnim zaledjem ter njihovega izrivanja iz statusa subjektov vednosti o svetu in samih sebi – pa tudi o svojih zatiralcih. »Ko jih utišajo,« piše Shibli, »so kolonizirani večinoma videni in le redko slišani.«

2 John Freeman, »In the last four weeks language has deserted me: Adania Shibli on being shut down«, *The Guardian*, 9. november 2023, https://www.theguardian.com/books/2023/nov/09/palestinian-author-adania-shibli-frankfurt-book-fair (dostop 4. november 2026).

3 Edward W. Said, »Goodbye to Mahfouz«, *The London Review of Books* 10, št. 22, 8. december 1988, dostopno na: https://www.lrb.co.uk/the-paper/v10/n22/edward-said/goodbye-to-mahfouz (dostop 4. november 2026).

Drug način za epistemološko dominacijo je plenjenje kulturnega arhiva koloniziranih. Tako zbrana vednost, kot jo izbira in artikulira kolonizator kot privilegirani poznavalec koloniziranih, postane še ena tehnologija vladanja. Izrael, ki se je kot država vzpostavljal že proti koncu klasičnega obdobja evropskega kolonializma, je ob britanski zakonodaji ter praksah nadzora in zatiranja palestinskega prebivalstva prevzel tudi aparat orientalizma in ga uporabil za svoje konstruiranje palestinskih Drugih; britanski arhiv vednosti o »Orientu« so izraelske institucije vednosti ob tem dopolnile s korpusom knjig, med nakbo naropanih v palestinskih domovih in pozneje v katalogih označenih kot »zapuščena lastnina« – kakor da so lastnice in lastniki te knjige zavrgli po lastni volji, ne pa, da so bili pregnani s svojih domov in skupaj s hišnim ključem odnesli tudi upanje na skorajšnjo vrnitev.

Shibli to temo osvetli skozi usodo osebne knjižnice Halila al-Sakakinija, enega najpomembnejših arabskojezičnih mislecev svojega časa.[4] Al-Sakakinijeva zgodba ponuja konkreten vpogled v razvoj humanistične misli v Palestini, v katerega je tako uničujoče zasekala nakba: v dialogu s sodobno evropsko mislijo in v živem stiku z arabskim arhivom. Ponazarja tudi raznolikost in fleksibilnost tedanje palestinske družbe, ki jo je prav tako prikril homogenizirajoč kolonialni narativ: al-Sakakini, vpliven zagovornik panarabizma, je tako kot Edward Said izhajal iz krščanske družine. Na svojih vizitkah se je predstavljal preprosto kot »Halil al-Sakakini: človeško bitje, če Bog da«.

Tako uplenjene knjige, za katere so se institucije novoustanovljenega Izraela kar pulile, so morale najprej skozi filter uporabnosti za kolonizatorja. Ogromen del jih je šel za star papir. Knjige iz ukradenih knjižnic, ki so prestale to selekcijo, pa so poslej napajale izraelsko arabistiko, ta pa je proizvajala kadre za izraelske obveščevalne službe in vojsko.

Toda plenjenje arhiva izpred nakbe ni bilo vse – to je bil tako rekoč zgolj začetek. Sledilo je poseganje v razvijanje novega pisnega arhiva. Po ukradenih knjigah so tako prišle na vrsto cenzurirane, zasežene in zapovedane knjige. Ko je Mahmud Darviš pisal o »strahu zavojevalcev pred spomini« in »strahu tiranov pred pesmijo«, ni bilo na tem prav nič abstraktnega.

4 Po njem je imenovan al-Sakakinijev kulturni center v Ramali, s katerim je sodelovala tudi Adania Shibli, trenutna direktorica centra pa je Rana Anani, avtorica eseja *Zgodovina umetnosti brez umetnosti*, ki je izšel v zbirki Pamflet skupaj z *Ukradenimi besedami*.

Prvi dve desetletji po ustanovitvi Izraela so o objavljivosti palestinskih knjig presojali izraelski vojaški cenzorji. Glede na prej povedano o izraelski arabistiki lahko domnevamo, da so ti cenzorji izobrazbo, ki jim je takšno delo sploh omogočala, v dobršni meri dolgovali prav ukradenim knjigam. Vojaška cenzura je veljala celo za poezijo. Pesniška zbirka *Pesmi stezic* Samiha al-Kasema (1965) je izšla polna belih lis, kjer je cenzor izrezal posamezne vrstice, dele pesmi ali tudi celotne pesmi. Zbirko *V pričakovanju feniksa* (1968) je pesnik zato objavil mimo vojaškega cenzorja. Posledico je v nekem intervjuju opisal tako: »zato so me zasegli, knjigo pa aretirali«.[5] Po koncu vojaške cenzure je odgovornost za objavljeno prešla na založbe: od cenzure k samocenzuri. Ti poskusi nadzora seveda niso utišali kulturnega odpora kot pomembnega elementa protikolonialnega odpora. So pa pomenili, da je bilo pisanje vedno tvegano početje.

Še danes je Izrael med državami, ki zapirajo največ pisateljev, pesnic, pa tudi novinarjev. Tudi zasegi knjig niso stvar preteklosti; razvpit nedaven primer

5 Samih al-Qasim, Emile Habibi, Roger Hardy, »Palestinian Writers in Israel«, *The Boston Review*, december 1982, dostopno na: https://www.bostonreview.net/articles/palestinian-writers-in-israel/ (dostop 4. november 2026).

so racije v knjigarnah Educational Bookshop v okupiranem Vzhodnem Jeruzalemu leta 2025, ko je policija zasegla vrsto knjig, večinoma samo na podlagi platnic in besede »Palestina« na naslovnici: od knjige izraelskega zgodovinarja Ilana Pappeja do otroške pobarvanke.

V Gazi pa je izraelska vojska od 7. oktobra 2023 poleg načrtnega pobijanja medijskih delavk in delavcev umorila tudi več književnic in književnikov: ob Rifatu Alarirju in Hebi Abu Nada še več članic in članov skupine *We Are Not Numbers* (»Nismo številke«). To nedvomno ni popoln seznam. Ko danes v Gazi govorimo o kulturocidu in epistemicidu – sistematičnem uničenju šol, univerz, knjižnic, galerij in vseh drugih prostorov kulture in vednosti ter vse infrastrukture za njuno proizvajanje in predajanje kot sestavnem delu genocida – je to le skrajna zaostritev že dolga desetletja trajajočih procesov.

Izraelska cenzura je do leta 1994 bremenila tudi palestinske učbenike. Danes to nalogo namesto Izraela opravlja Evropska unija kot največja financerka Palestinske uprave. Poročila organizacij, kot je nemški Georg-Eckert-Institut, in njihove politične interpretacije so tako postale orodje pritiska na Palestinsko

upravo, kakšno verzijo palestinske zgodovine in sedanjosti sme vpisovati v učbenike – namreč verzijo, ugodnejšo za okupatorja. Vsakršno pozitivno predstavljanje palestinskega odpora je pri tem označeno za antisemitizem in poveličevanje nasilja. (Nasprotno pa izraelski učbeniki kakopak niso podvrženi tovrstnemu mednarodnemu nadzoru in pogojevanju.) To nasilno onemogočanje predajanja spomina – dobesedno *kraja besed*, potrebnih za artikulacijo kolektivne izkušnje – je poskus vnaprejšnjega utišanja kritičnih glasov prihodnjih generacij. Če se v tej izsušeni pokrajini ohranjajo *razpoke*, iz katerih vedno znova vznikajo besede odpora in vztrajanja, to ni zato, ker bi se izraelski režim premalo potrudil, temveč ker v okoliščinah, ko že sam obstoj pomeni odpor, Palestinke_ci nimajo luksuza izbire.

Adania Shibli v *Ukradenih besedah* navaja al-Sakakinijev dnevniški zapis, v katerem avtor tehta etično dilemo glede pomoči preganjanemu tujcu in se za njeno razrešitev obrne k arabski literaturi: »Rekel sem si, da za zatočišče ne prosi samo mene. Prosil je literaturo, izraženo v mojem jeziku še pred nastopom islama in po njem. Prosil je beduina, ki je dal zavetje hijeni, ki se je na begu pred zasledovalci

zatekla v njegov šotor. […] Prosil je številne zgodovinske osebnosti, ki so nudile zavetje beguncem in pomagale tistim, ki so iskali pomoč […].« Ko je tujec poiskal zavetje pri njem, tako al-Sakakini, ga je »s tem štel za vrednega predstavljati duha naše zgodovine in naše literature«. Zapis je iz leta 1917; tujec je bil ameriški Jud, priseljen v takrat še osmansko provinco Palestino.

Shibli ob tem pripominja: »Beseda *adab* v arabščini pomeni literaturo in etiko. Al-Sakakinijeva reakcija kombinira oba pomena. Še bolj radikalno, eliminira razlike med jezikom, literaturo in etiko in vse troje spoji v eno.«

Al-Sakakinijeva skrbno sestavljena knjižnica je postala žrtev političnega projekta, utemeljenega na etnonacionalistični ideji, ki za lastno uresničenje terja zanikanje, izrivanje in naposled izničenje Drugega. Ista ideja je gnala genocid v Gazi, v katerem je bila, kako simbolno, razdejana tudi knjižnica Edwarda Saida, ki jo je ustanovil pesnik Mosab Abu Toha. Uničenje civilizacije koloniziranih olajša njeno zanikanje, ki za nazaj opravičuje nadvlado nad njimi. Orientalistični pogled ne vidi *adaba*; vidi divjake ali »nečloveške živali«, ki jih sam konstruira.

A kolonialno nasilje, kot z Aiméjem Césairom opominja Adania Shibli, naposled decivilizira samega kolonizatorja.

In tako pridemo spet do lika izraelskega vojaškega poveljnika, ki ga je Shibli v romanu *Zgolj detajl* upodobila izvotljenega vsakršnega notranjega doživljanja in vsakršne etične dimenzije in ki je očitno tako zmotil vodstvo Frankfurtskega knjižnega sejma, da ji je s preklicem dogodka dobesedno *ukradlo besedo*. Shibli je s tem romanom živo ponazorila tisto, o čemer je pisal Edward Said v znamenitem eseju »Sionizem s stališča njegovih žrtev« (1979) in kar je pri razpravah o antisionizmu redno prezrto še danes: ideologije in političnega projekta ni mogoče presojati ločeno od vpliva na njune tarče; te pa, kot nas danes vse bolj opominjajo palestinski avtorji in avtorice, od Susan Abulhawa do Mohammeda el-Kurda, v izražanju lastne izkušnje zatiranja svojim zatiralcem ne dolgujejo obzirnosti do njihovih občutkov, da bi o njej sploh smeli spregovoriti.[6]

6 Glej Susan Abulhawa v pogovoru s Petro Meterc, *Vse, kar imam, je moj glas*, Pamflet 20, Ljubljana: Založba ZRC, 2026.

Ob Frankfurtskem knjižnem sejmu leta 2023 se je sicer razprla tudi razpoka, vsaj enkrat od zunaj: kritično pismo o preklicu podelitve nagrade Adanii Shibli je podpisalo več kot 1.500 osebnosti iz literarnega sveta, vključno z več nobelovkami in nobelovci. Naslednje leto je bila Shibli osrednja govornica na 90. kongresu Mednarodnega združenja PEN na temo »Pisatelji v svetu v vojni«. Govorila je prav o temah, zajetih v pričujočem eseju.

Tri leta pozneje so premiki glede tega, kaj je v Evropi glede Palestine in Izraela izrekljivo, opazni, čeprav neznosno prepočasni v primerjavi s časovnostjo genocida. Vzporedno se v več državah, vključno z Nemčijo in Veliko Britanijo, krepi zatiranje nasprotovanja genocidu v Gazi, etničnemu čiščenju Zahodnega brega ter apartheidu na izraelskih tleh. Med temi boji za narative pa kolonialna mašinerija z obilno ameriško in evropsko podporo teče dalje. Naslov najnovejšega poročila posebne poročevalke ZN za Palestino Francesce Albanese se glasi »Resnica pod ruševinami«.

Pamflet 18

Osemnajsti **Pamflet** prinaša prevod besedila palestinske pisateljice Adanie Shibli, v katerem nas avtorica sooči z vprašanjem izgube knjig in v knjigah zapisanih besed. Skozi perspektivo kraje besed stopi v dialog s pričevanji palestinskega misleca Halila al-Sakakinija, čigar knjižnica je bila pokradena med nakbo, z Edwardom Saidom pa razmišlja o tišini, vse to pa preplete z lastno izkušnjo. Na koncu se vrne k misli, da besede vendarle izraščajo, četudi iz tesnih špranj, in obsodi jezikovno zatiranje ter razlastitev znanja kot strategiji kolonialnega zatiranja.

UKRADENE BESEDE

Adania Shibli

Sanje

V sanjah, ki sem jih sanjala pred časom, so se arabske besede pojavljale kakor rastline, ki rastejo iz tal proti nebu. Čakale so na dež, ki pa ga ni bilo. Suša je bila, tla so bila prepredena z razpokami in besede so se sušile, počasi izginjale. Ko so besede izginjale, se je širila tišina.

Prestrašena sem se zbudila. Besede namreč z leti res lahko izumrejo, in tudi tišina, ki se pojavi pred njimi, jih lahko sili, da se umikajo, dokler ne izginejo. Hkrati pa sem ugotovila, da sem v sanjah dobila ključ do tega, kako izumrtje preprečiti. Pisatelj mora svoje polje besed marljivo obdelovati, neutrudno delati, da bi jim zagotovil vse, kar potrebujejo za preživetje. Zato se mi je zdelo, da so knjižnice pokrajine, v katerih besede lijejo brez prestanka, iz vseh smeri. A pogosteje kakor ne so bile te pokrajine v mojem življenju sabotirane: knjižnice bombardirane ali oplenjene, knjige pokradene ali zažgane, besede utišane, na silo izbrisane ali zamenjane z drugimi besedami.

Moje zavedanje o besedah, ki izginjajo in se sušijo, ima korenine v dveh prepletenih dejanjih kraje knjig. Ti dve dejanji lahko razkrijeta posamezne učinke, ki jih ima gradnja knjižnic v nasprotju z uničevanjem knjižnic, ter hramba in deljenje besed v nasprotju z zadrževanjem – bodisi skozi tiskanje knjig ali njihovo krajo; deljenje zgodb ali siljenje v tišino. Zaradi teh dveh dejanj kraje knjig razumem, da je bila nekoč sedanjost nespoznavna prihodnost v preteklosti ukradenih besed. Ampak začela bom z drugim, manj oddaljenim dejanjem kraje, ki sem ga zagrešila sama.

Kraja

Poleti 1999 sem prvič poskusila ukrasti knjigo. Nameravala sem se odpraviti v Izraelsko narodno knjižnico v Jeruzalemu. Vanjo bi vstopila s svojo študentsko izkaznico in ukradla katero koli knjigo, označeno s črkama AP ali z imenom »Halil al-Sakakini« na platnicah ali v notranjosti.

Halil al-Sakakini je bil eden vodilnih palestinskih mislecev. Rodil se je leta 1878 v Jeruzalemu in je v prvi polovici dvajsetega stoletja v tem mestu tudi

živel, deloval pa je v Palestini, Libanonu in Siriji. Njegovo pisanje je obsegalo vse od predlogov za reformo izobraževalnega sistema do naslavljanja vprašanj, povezanih z jezikom, literaturo in etiko, pa tudi besedila, prepletena s političnimi vprašanji in metodami odpora proti imperialni oblasti in kolonializmu v tej regiji v zgodnjem dvajsetem stoletju. O njegovih idejah so na široko razpravljali v intelektualnih krogih na celotnem arabsko govorečem območju vzhodnega Sredozemlja. Mnogi ga štejejo med najeminentnejše in najvplivnejše arabske mislece njegove generacije.

Al-Sakakini je svojo misel pogosto izoblikoval med srečanji in pogovori z ljudmi iz različnih krajev, ki jih je uspel obiskati, pa tudi s pomočjo izjemne zbirke knjig, ki jo je hranil v svoji osebni knjižnici. A vse to se je drastično spremenilo, ko je leta 1948, še pred razglasitvijo ustanovitve države Izrael 14. maja, v Palestini izbruhnila vojna. Podobno kakor mnoge druge palestinske vasi in mesta so tudi Jeruzalem – še posebej njegov zahodni del, kjer je v četrti Katamon živel tudi al-Sakakini – sionistične milice silovito obstreljevale s topništvom. Al-Sakakini je pričevanja o tem, kaj se je v tistem času dogajalo, zapustil v

različnih dnevniških zapiskih, saj je dnevnik pisal redno. Tako je 30. marca 1948 zapisal:

> Opolnoči se je začel silovit judovski napad na našo četrt, Katamon, ki še vedno traja. Obstreljujejo nas s težko artilerijo in več vrstami lahkega orožja, v obsegu, ki ga ti kraji do sedaj niso izkusili …
>
> Zaradi te situacije ljudje seveda premišljujejo, da bi se preselili v drugo mestno četrt ali v sploh drugo mesto in se tako rešili neprestanih skrbi in se morda zavarovali pred nevarnostjo, ki so ji tukaj izpostavljeni dan in noč. Mnogi so našo četrt dejansko že zapustili in se preselili v staro mesto ali Bejt Džalo, celo v Aman, Kairo in drugam. Razen nas je ostalo le še malo lastnikov …[1]

Tridesetega aprila 1948 ob šestih zjutraj, nekaj ur preden so člani sionističnih milic Hagana in Palmah okupirali njegovo četrt, je bil al-Sakakini prisiljen pobegniti iz Jeruzalema. Od doma je odnesel le malo in si poiskal zatočišče v Kairu, kjer je njegovo

1 Citirano v Salma Khadra Jayyusi, *Anthology of Modern Palestinian Literature*, New York: Columbia University Press, 1992, str. 683–684.

življenje postalo del palestinske *nakbe*, katastrofe. V dnevniškem zapisu tistega dne zapiše:

> Tistih nekaj nujnih oblačil smo zmetali v kovčke, drugo pa pustili […] za takrat, ko se vrnemo … Pustili smo hišo, oblačila, pohištvo, knjižnico, hrano in velikanski klavir … Zbogom, dom! Zbogom, zbirališče, kjer se prijatelji zbirajo ob pijači, magnet za obiskovalce podnevi in ponoči. Zbogom, knjižnica moja, zbogom hiša modrosti, dvorana filozofov, inštitut znanosti, dom književnih odborov. Koliko neprespanih noči sem preživel v tebi, ko sem pisal in bral …[2]

In res, pomemben vidik al-Sakakinijeve izkušnje nakbe, ki ga preganjal do konca življenja, je usoda njegove knjižnice. 11. oktobra 1948, nekaj mesecev po prihodu v Kairo, je svojim knjigam napisal poslovilno pismo:

> Zbogom, moje ljube, dragocene, skrbno izbrane knjige. Moje knjige, pravim, ker vas nisem podedoval od staršev ali starih staršev

2 Citirano v Danny Rubenstein, »Farewell to Our House«, *Haaretz*, 27. april 2007, dostopno na: https://www.haaretz.com/1.4817886 (dostop 23. junija 2018).

… In nisem si vas izposodil od drugih; nabral vas je ta starec, ki stoji pred vami … Kdo bi verjel, da so si zdravniki izposojali medicinske knjige od mene, ker jih je bilo mogoče najti samo v moji knjižnici? … Noben vladni oddelek se ni nikoli znašel pred jezikovnim vozlom, zaradi katerega ne bi poklicali mene, ker so vedeli, da bodo v moji knjižnici najbolj verjetno našli rešitev, ali pa so mislili, da bom vsaj vedel, kje je mogoče rešitev najti.

[…] Ne vem, kaj se je zgodilo z vami po našem odhodu. Ali so vas oplenili ali zažgali? So vas častno prenesli v zasebno ali javno knjižnico? Ali pa so vas z vozički odpeljali v trgovine, da so lahko vaše strani uporabili za zavijanje čebule?

[…]

Zbogom, knjige moje! …

Preveč dragocene ste, da bi bil lahko brez vas.[3]

3 Citirano v Jayyusi *Anthology of Modern Palestinian Literature*, str. 684.

Kaj se je torej zgodilo z al-Sakakinijevimi knjigami?

Potem ko je bil prisiljen pobegniti iz Jeruzalema v Kairo, je bila al-Sakakinijeva hiša napadena. Napadalci so se osredotočili na eno posebno kategorijo njegove lastnine: knjige. Izropali so celotno al-Sakakinijevo knjižnico, organizirano, in to je storilo osebje ustanove, ki je bila takrat znana kot Judovska narodna knjižnica in se je pozneje preimenovala v Izraelsko narodno knjižnico.[4] Raziskovalec Giš Amit v svoji raziskavi o usodi knjig v lasti Palestincev po nakbi razkriva, da je za petami oboroženih sionističnih milic, ki so napadale četrti v zahodnem Jeruzalemu, prišlo osebje Judovske narodne knjižnice; podobno so počeli drugod.[5]

Dokumenti, ki jih hrani izraelska država, potrjujejo, da je Judovska narodna knjižnica roke položila na približno 30.000 knjig, ki so bile del palestinskih zasebnih knjižnic. Knjige, ki so bile del teh knjižnic, niso bile običajna, množično producirana beletristika ali cenene komercialne izdaje. Šlo je

4 Hannah Mermelstein, »Overdue Books: Returning Palestine's 'Abandoned Property' of 1948«, *Jerusalem Quarterly*, let. 47 (Institute for Palestine Studies, Beirut, Paris, Washington, 2011), str. 46–64.

5 Giš Amit, »Ownerless Objects?«, *Jerusalem Quarterly*, let. 33 (Institute for Palestine Studies, Beirut, Paris, Washington, 2008), str. 7–20.

pretežno za akademske knjige, večinoma v arabščini, in mnoge so danes redke ali razprodane.[6] To je zabeleženo v okrožnici z naslovom »Procesiranje arabskih knjig z okupiranih ozemelj« (*Processing the Arab books from the occupied territories*), ki jo je sestavil vodja Oddelka za vzhodne znanosti pri Judovski narodni knjižnici, dr. Strauss:

> Odkar je Narodna knjižnica dobila pravico, da zbira zapuščene knjižnice na okupiranih teritorijih in je sprožila kompleksno operacijo v jeruzalemskih arabskih četrtih, smo zbrali že skoraj 9.000 knjig. Število knjig, ki so na ta način prišle v knjižnico, je večje od števila arabskih knjig, ki smo jih zbrali v vseh letih obstoja te ustanove. In ne samo to, med knjigami, ki smo jih našli na okupiranih ozemljih, je veliko takšnih, ki jih prej nismo imeli, in precej časopisov (lično vezanih), ki jih v arhivu Narodne knjižnice ni. Ko smo se torej lotili te naloge […] smo zares dobili priložnost, da znatno razširimo svoje zbirke.[7]

6 Amit, »Ownerless Objects?«.

7 Amit, »Ownerless Objects?«, str. 14.

Dr. Strauss nadaljuje:

> Če bo Narodna knjižnica dobila večje število teh knjig, bomo lahko dramatično razširili svoje priložnosti za raziskovanje.[8]

Velika vrednost teh knjig je posebej očitna pri tekmovanju med različnimi na novo ustanovljenimi izraelskimi inštitucijami. V drugem sporočilu, pripetem pismu, ki ga je administrativni vodja Hebrejske univerze David Senator 10. junija 1948 pisal Judovski agenciji, se Kurt Warman, direktor Judovske narodne knjižnice, ko govori o plenjenju knjig v lasti Palestincev, pritožuje, da »je treba med številnimi preprekami na naši poti omeniti nespodobni pojav tekmovanja med različnimi javnimi inštitucijami glede *najdb*«.[9]

V drugem pismu, z dne 26. julija 1948, tokrat naslovljenem neposredno na Kurta Warmana, direktorja Judovske narodne knjižnice, se neznani pošiljatelj ne le hvali glede iste stvari, torej plenjenja knjig, in omenja tekmovanje med izraelskimi inštitucijami zanje, ampak tudi obžaluje pomanjkanje ljudi, ki bi pomagali pri tem.

8 Amit, »Ownerless Objects?«, str. 15.

9 Amit, »Ownerless Objects?«, str. 12 (poudarek dodan).

Po mojih ocenah je bilo do sedaj zbranih 12.000 knjig ali več. Velik del knjižnic arabskih piscev in učenjakov je zdaj *na varnem*. V rokah imamo tudi več vreč rokopisov, katerih vrednosti še nismo ocenili. Večina knjig izhaja iz četrti Katamon [al-Sakakinijeva četrt], prišli pa smo tudi do Nemške kolonije in Musrare. V Musrari *smo naleteli na* nekaj veličastnih arabskih knjižnic, prav tako smo iz Musrare odstranili del knjižnice Švedske šole. Veter na tem področju še ni pojenjal, vendar upam, da bomo tam lahko v prihodnjih dneh nadaljevali. Ker mi je Dr. Unger potožil, da se nismo dovolj potrudili, da bi *rešili* medicinske knjižnice, sem v zadnjih nekaj dneh odpeljal knjižnico iz zdravstvenega oddelka v Nemški koloniji. Jeruzalemski oddelek za zdravje izraelske vlade si jo je hitro prisvojil, ampak se pogajamo in upam, da se bomo lahko sporazumeli. Pred nekaj dnevi je Hebrejska univerza za to nalogo določila dva ali tri svoje delavce. To je izboljšalo produktivnost projekta, ki je bil do zdaj v rokah samo treh ljudi: Goldmana, Elijahuja in mene. In niti oni na njem ne delajo dnevno, ampak v intervalih.[10]

10 Amit, »Ownerless Objects?«, str. 13 (poudarka dodana).

Iz pričevanj vpletenih v krajo knjig je razvidno, da jih je Judovska narodna knjižnica začela katalogizirati glede na temo in pogosto glede na ime lastnika. V zgodnjih 1960-ih pa so jih skoraj 6.000 znova pregledali in označili s črkama AP, kratico za *abandoned property* (»zapuščena lastnina«).[11] Pred tem so leta 1957 izraelske oblasti, odgovorne za lastnino Palestincev, pregnanih leta 1948, odločile, da je okoli 26.000 knjig iz tisočerih knjižnic po vsej Palestini »'neprimernih za uporabo'. Te so prodali kot papirne odpadke.«[12]

Do knjig, ki so jih pokradli Palestincem in jih shranili v Judovski oz. Izraelski narodni knjižnici, od takrat dostopajo izraelski akademiki, pretežno z Oddelka za vzhodne študije Hebrejske univerze, ki so v veliki meri odgovorni za postopek generiranja specifičnega polja znanja. V rokah nekaterih od teh izraelskih akademikov so zaplenjene knjige postale del širše naloge, posvečene kartiranju in razumevanju »Vzhoda«. Akademsko delo tovrstnih izraelskih raziskovalcev je odigralo pomembno vlogo pri

11 Mermelstein, »Overdue Books: Returning Palestine's 'Abandoned Property' of 1948«.

12 Amit, »Ownerless Objects?«, str. 8.

zatiranju Palestincev in Arabcev na splošno, ki se napaja iz orientalizma in orientalističnega znanja.[13] Tako je, ker večina izraelskih študentov arabščine na Hebrejski univerzi, kakor tudi na vseh drugih izraelskih univerzah, izbere kariero v izraelski obveščevalni službi ali v izraelski vojski.[14]

Al-Sakakinijevi zvezki, tisti, ki jih je uspel obvarovati pred krajo, ker jih je preselil na varen kraj, pa nam, nasprotno, nudijo vpogled v drug tip znanja, ki so ga bile sposobne ustvariti njegove knjige, preden so jih pokradli in je njihova vsebina postala hrana za področje orientalizma in ustvarjanje znanja v službi kolonializma in zatiranja.

Posebej en dnevniški zapis, z dne 18. decembra 1917, ki ga je al-Sakakini napisal v zaporu v Damasku in mu dal naslov *Moje sanje*, nam je lahko temeljni vodnik po razumevanju tega, kakšno znanje in etiko so mu v tistem času nudile njegove knjige:

13 Amit, »Ownerless Objects?«.

14 Or Kashti, »Know Your Enemy: How Arabic Is Taught in Israel's Jewish High Schools«, *Haaretz*, 8. september 2015, dostopno na: https://www.haaretz.com/.premium-know-your-enemy-how-arabic-is-taught-in-israel-s-jewish-high-schools-1.5396250 (dostop 24. julija 2020); Eyal Pascovich, »Security and Intelligence Studies in Israel«, *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 19 (2), 2017, str. 134–148.

Ko sem šel v torek, 27. novembra 1917 pozno zvečer v posteljo, je bilo zelo mraz in topovi blizu Jeruzalema so bobneli kakor grmenje. Nato je mehko potrkalo po vratih. Odprl sem in pred menoj je stal ameriški Jud, prestrašena duša, ki išče zavetje.

Oblasti so objavile, da se morajo vsi Američani med šestnajstim in petdesetim letom javiti v štiriindvajsetih urah, kdor tega ne bo storil, bo veljal za vohuna. Prav tako se bo štel za vohuna vsak, ki bo vede ali nevede skrival Američana. Ta naš prijatelj, Alter Levine, se ni predal oblastem, ampak je pobegnil, in morda je pred mojimi potrkal že na mnoga druga vrata, pa ga ni nihče spustil noter.

In tako sem se soočil z dilemo: naj ga sprejmem in s tem kršim ukaze svoje vlade ter tvegam njen bes in maščevanje, posebej v času, ko je izgubila pamet? Ali pa naj ga odženem in se torej odzovem na način, ki je v nasprotju z duhom arabske književnosti in jezika, ki ju že od otroštva strastno ljubim in katerih oživitev in okrepitev sta moj življenjski cilj? To je književnost, ki nas stalno spodbuja, naj tolažimo

prestrašene in se odzovemo tistim, ki kličejo na pomoč. Če ga pustim noter, bom izdal svojo deželo, in če ga pošljem proč, bom izdal svoj jezik. Katero izdajstvo naj torej zagrešim?

Te misli so se mi podile po glavi s svetlobno hitrostjo in končno nisem okleval in sem ga povabil naprej.

Moški je pri meni iskal zavetje in moja edina možnost je bila, da ga sprejmem. Rekel sem si, da za zatočišče ne prosi samo mene. Prosil je literaturo, izraženo v mojem jeziku še pred nastopom islama in po njem. Prosil je beduina, ki je ponudil zavetje hijeni, ki se je na begu pred zasledovalci zatekla v njegov šotor. […] Prosil je številne zgodovinske osebnosti, ki so nudile zavetje beguncem in pomagale tistim, ki so iskali pomoč, četudi so se s tem spravile v nevarnost. In tukaj lahko rečem samo, da mi je naklonil veliko čast, ko je iskal zavetje pri meni, saj me je s tem štel za vrednega predstavljati duha naše zgodovine in naše literature.

Upam, da bodo moji ljudje zadovoljni, da je tujec skozme iskal zavetje pri njih. V bistvu moški ni iskal zavetja pri Halilu al-Sakakiniju, kot bi lahko kdo mislil, ampak pri arabskem ljudstvu, ki ga zastopa eden od njegovih pripadnikov. Jaz pač ne morem zavrniti te častne pozicije ali iz tira vreči časti svojega ljudstva in naše književnosti, četudi se zato spravim v nevarnost, da me obesijo ali postavijo pred strelski vod.[15]

Iz tega dnevniškega zapiska je jasno, kako so knjige – bodisi z znanjem, ki so ga nosile, ali z jezikom, v katerem so bile napisane, torej z arabščino – oblikovale polje, na katerem je al-Sakakini v svojem življenju gojil svoje misli in je nanj umeščal svoja dejanja.

V mojih sanjah je bilo razpokano površje zemlje skrajni izraz suše in smrti besed, ki je sledila in sem jo jaz izkusila danes. Pred mnogimi desetletji, pred nakbo leta 1948, je bila to majhna špranja, ki se odpre med vrati in podbojem ter noter spusti z besedami navdihnjena dejanja. Beseda *adab* v arabščini pomeni literaturo in etiko. Al-Sakakinijeva reakcija

15 Citirano v Jayyusi *Anthology of Modern Palestinian Literature*, str. 673–674; Khalil al-Sakakini, »Khalil Sakakiniís Ottoman Prison Diaries«, *Jerusalem Quarterly*, let. 20 (Institute for Palestine Studies, Beirut, Paris, Washington, 2004), str. 8–10.

kombinira oba pomena. Še bolj radikalno, eliminira razlike med jezikom, literaturo in etiko in vse troje spoji v eno.

Al-Sakakini je umrl 13. avgusta 1953 kot begunec v Kairu, daleč od svojih knjig, do katerih ni imel niti sam niti noben drug Palestinec nikoli več polnega dostopa, kakor tudi ne do obsega idej in etike, ki so navdihnile njega in njegovo generacijo arabskih mislecev.

V zadnjih letih pa smo priča projektu digitalizacije, ki ga je začela Izraelska narodna knjižnica: skenirajo stotine knjig in jih dajejo v prost dostop na spletu. V svoji izjavi knjižnica zatrjuje, da:

> [s]e skenirane knjige dodajajo tedensko. Začetni izbor naslovov sega od inkunabul iz 15. stoletja do del iz začetka 20. stoletja. V prvih fazah tega projekta se iz knjižničnih zbirk digitalizirajo redke in nedostopne knjige.[16]

Po eni strani lahko digitalizacijo knjig razumemo kot velikodušno dejanje, povezano z deljenjem znanja.

16 The National Library of Israel. 2013. The Digitized Book Repository, dostopno na: https://web.nli.org.il/sites/nli/english/digitallibrary/books/pages/default.aspx (dostop 15. maja 2018).

Ampak ali je v tem konkretnem primeru – ko upoštevamo vlogo Izraelske narodne knjižnice pri plenjenju palestinskih knjig – na digitalizacijo katere koli knjige, ukradene Palestincem, mogoče gledati kot na velikodušno dejanje? Ali pa ta zgolj multiplicira dejanje kraje in s tem za sostorilca naredi tudi vsakega bralca? Sprašujem se tudi, kaj bi al-Sakakini rekel o možnosti digitalizacije in deljenja njegovih knjig s strani tistih, ki so jih zaplenili.

Pa vendar: ko bodo enkrat digitalizirane, bodo knjige, ki so bile morda last al-Sakakinija ali katerega drugega palestinskega misleca, spet dostopne Palestincem. To je lahko zelo majhen korak, tanka razpoka na poti k ustavljanju procesa intelektualnega razlaščevanja, ki so mu Palestinci podvrženi vse od leta 1948. Zdaj, ko bodo morda palestinski raziskovalci dobili dostop do delcev intelektualne sfere, do plodne pokrajine besed, ki je obstajala pred njihovim izgonom in kulturnim uničenjem, bodo lahko gojili nove ideje, poti in možnosti za premišljevanje in delovanje. Knjige ne bodo nič več dostopne le izraelskim orientalistom, arabistom in bodočim vohunom; njihovi potencialni palestinski bralci bodo lahko sanjali o spremembah, ki bodo

omogočile etiki, zakoreninjeni v arabski književnosti in jeziku – v skladu s katero je tisto noč pred več kakor stoletjem ravnal al-Sakakini – da spet raste.

To bo morda znova omogočilo ustvarjanje novih vrst znanja, kakršne so desetletja prekrivale orientalizem in arabizem, ki sta, v spregi s kolonialnimi vladnimi ustanovami, priskočila na pomoč pri razumevanju »koloniziranih« in pri tem, kako jih bolje obvladovati skozi proces zatiranja in prisile. Dostop do ukradenih al-Sakakinijevih knjig – in do več deset tisoč drugih pokradenih ali cenzuriranih knjig, ki so pripadale koloniziranim skupnostim – bi bil korak k oživitvi besed, ki jim grozijo izginotje, tišina in izumrtje, kakor so jih napovedale moje sanje, in bi predstavljal upor znanju, ki se razbohoti zaradi takih izbrisov, na primer orientalizmu.

Kar povedno dejstvo je, da je takrat, ko so izraelski raziskovalci al-Sakakinijeve knjige v Jeruzalemu uporabljali za ustvarjanje orientalističnih znanj, neki drugi Palestinec – nekaj desetletij pozneje – postal prvi mislec, ki je orientalizem podvrgel kritični študiji. Prav mogoče je arabščina na tej poti odigrala svojo vlogo, četudi kot izkušnja kontrapunkta, kot utišani jezik.

Skoraj hkrati z al-Sakakinijem, ki je v Kairu živel od leta 1948 do svoje smrti leta 1953, je tam med letoma 1948 in 1951 živel tudi Edward Said. Do leta 1948 je Said tako kot al-Sakakini živel v Jeruzalemu, kjer je kot otrok hodil v prvi razred, in je bil obkrožen z arabščino, v kateri je govoril in se šolal. V knjigi *Out of Place* (1999) Said piše o svoji izkušnji življenja v arabščini in v Jeruzalemu, kjer so bili »dnevni pogovori v šoli in doma v celoti v arabščini; v nasprotju s Kairom, kjer so spodbujali angleščino, je naša družina v Jeruzalem 'spadala' in naša materinščina je prevladovala povsod«.[17]

Ko je bil prisiljen zapustiti Jeruzalem, se je navzočnost arabskega jezika v Saidovem življenju in misli zmanjšala. Na njegovo vez z arabščino je ključno vplivala izobrazba v angleščini v ameriških in britanskih šolah ter pozneje na univerzah v Združenih državah Amerike. V praksi je prisilno opuščanje arabščine razvidno iz »brošurice z naslovom Šolski priročnik«, ki se ga Said spominja v knjigi. Pravilo številka ena je kategorično oznanjalo:

17 Edward Said, *Out of Place. A Memoir*, Vintage Books, New York 2000, str. 253–254.

»Jezik šole je angleščina. Kogar dobimo, da govori druge jezike, bo strogo kaznovan.«[18]

Proces jezikovne alienacije, ki ga je Said začel izkušati izven Palestine, se je pozneje odrazil v oblikovanju njegove misli in pisanja, kjer je bilo znanje arabskega jezika, arabske zgodovine, kulture in geografije marginalizirano. Njegovo pisanje je deloma mogoče razumeti v povezavi z jezikovnim utišanjem in kulturno alienacijo, ki ju je moral izkusiti kot otrok:

> Biti Arabec in govoriti arabsko sta bila na kolidžu Victoria prestopka, in v skladu s tem nas niso nikoli ustrezno poučevali v našem lastnem jeziku, zgodovini, kulturi in geografiji. Naše znanje so preverjali, kakor da smo angleški dečki, ki smo se gnali za slabo definiranim in vedno nedosegljivim ciljem, iz razreda v razred, iz letnika v letnik […]. V srcu sem vedel, da je kolidž Victoria nepovratno pretrgal mojo vez s starim življenjem … [Vsi se] počutimo, kakor da smo manjvredneži, postavljeni nasproti ranjeni kolonialni sili, ki je nevarna in nam lahko povzroči škodo, tudi ko smo prisiljeni študirati njen jezik in kulturo, ki prevladujeta v Egiptu.[19]

Said se je zavedal delovanja te jezikovne alienacije in utišanja ter vzrokov zanju tudi v širšem kontekstu, ne le v svojem osebnem življenju.

In res sta tišina in utišanje politična manevra, ki ju vpelje kolonizator, nas opominja pesnik Aimé Césaire v svojem ključnem eseju *Razprava o kolonializmu* (1950). Namesto da bi povzdignili nezahodni svet – in preden decivilizirajo sebe – kolonizatorji z utišanjem decivilizirajo kolonizirane. To utišanje je ključno za proces kolonizacije, saj odstrani obstoj koloniziranih ljudstev v preteklosti; njihova preteklost postane nevredna omembe, prav tako pa tudi njihovi zgodovina in kultura.[20] Nenazadnje utišanje narekuje prihodnja razmerja do koloniziranih ljudstev, ki jih kolonizatorji spremenijo v predmete. Ko jih utišajo, so kolonizirani večinoma videni in le redko slišani. In če jih zgolj gledamo, se osredotočimo na njihovo obnašanje in smo pozorni na kakršen koli prestopek, ki bi se lahko

18 Said, *Out of Place*, str. 420.

19 Said, *Out of Place*, str. 425.

20 Aimé Césaire, *Razprava o kolonializmu*, Ljubljana: *cf, 2009 [1950].

pojavil. Ker so brez glasu in nimajo nikakršnega dostopa do jezika ali razmišljanja, kolonizator vsako delinkventnost pripiše naravi koloniziranih, celo njihovi kulturi, temu, da so nasilni, necivilizirani in iracionalni. Kolonializem torej ne goji le prezira do kolonizirane zgodovine in kulture, ampak se za izražanje tega prezira zanaša tudi na jezikovna sredstva in na utišanje. Zgodovinarka Rana Barakat v svojem eseju »Od-tišati tišino« zapiše, da ima

> [i]ma utišanje v Palestini dolgo in raznoliko zgodovino. Verbalni konotaciji kolonialne tišine je mogoče slediti vse do odrekanja statusa ljudstva v besedilu mandata, ki je bil Palestini in Palestincem vsiljen po prvi svetovni vojni. Evropski zavojevalci iz Britanije so v svojem uradnem besedilu za mandat domače prebivalstvo Palestine imenovali »ne-Judje«. Negacija je partnerica utišanja in zanikanje in utišanje sta tovariša, ki so ju naseljenci prinesli skupaj.
>
> Od časa razimenovanja Palestincev v začetku britanske kolonialne oblasti je bila to, da utišanje favorizira naseljence, v Palestini stoletje dolgo dominantna zgodba […]. V tej dolgi zgodovini je utišanje zagotovo partner represije. Utišanje in represija […] sta za naseljence sanjski par.[21]

Najbolj sveža manifestacija te naseljenske fantazije eliminacije enega jezika in forsiranja drugega je v srčiki nedavno sprejetega izraelskega »nacionalnega zakona«. Devetnajstega julija 2018 je izraelska vlada pod vodstvom koalicije nacionalistične desnice in judovskih verskih strank sprejela nov zakon, tako imenovani »Temeljni zakon«, ki Izrael definira kot nacionalno državo Judov in postavlja »razvoj judovskih naselbin po vsej državi za nacionalno prioriteto«.[22] Zakon nadalje odvzema arabščini status uradnega jezika v Izraelu/Palestini, ki ga je imela skupaj s hebrejščino, in jo poniža na »poseben status«.

21 Rana Barakat, »Od-tišati tišino« (v arabščini), *28 Magazine*, let. 12, 2018, str. 138–139.

22 Israeli Knesset, Basic Law: Israel – The Nation State of the Jewish People, 2018, https://knesset.gov.il/laws/special/eng/BasicLawNationState.pdf (dostop 13. oktobra 2018).

Splošni izraelski prezir do arabščine seveda ni skrivnost. Najti ga je mogoče celo v političnih oglasih, kakor razkriva anekdota, ki mi jo je povedal prijatelj, ki živi v Jeruzalemu. Zgodba sega v začetek leta 2015, v čas izraelske volilne kampanje. Ta prijatelj mi je – s pretiranim, skoraj karikirano prestrašenim glasom, ki je občasno skoraj utihnil – povedal:

> Nekega jutra tik pred izraelskimi volitvami sem na poti v službo v daljavi zagledal Egged Bus (Egged je ime izraelske družbe za javni avtobusni promet), ki je imel zadaj nekaj napisano v arabščini. Lastnim očem nisem mogel verjeti. Kaj? Izraelski avtobus, popisan z arabsko pisavo? Ali je arabščina tako jasno in očitno razstavljena, pa tako na veliko? Mislil sem, da si samo domišljam. To ne more biti res. Takoj sem spremenil pot in sledil avtobusu. Vozil sem hitro, da bi ga ujel in videl, kaj je pisalo zadaj v arabščini.

Ko sem se mu dovolj približal, sem videl, da je pod arabščino napisana vrstica v hebrejščini, ki pravi: »Če ne boste volili za stranko Judovski dom, boste ta jezik videli povsod, ne samo v tem oglasu.«

Stranka Judovski dom je vodila eno zadnjih izraelskih vlad pod vodstvom premiera Naftalija Beneta. Benet se v zadnjem času omenja kot alternativa Benjaminu Netanjahuju in njegovi vladi.

Kakor koli, arabščina je bila z ravni jezika že zdavnaj ponižana na raven grožnje. Najbrž ima izkušnjo s tem vsak Palestinec.

Osebna tišina[23]

Jeruzalem, proti koncu leta 2000. S paketom, ki ga hočem poslati v tujino, se odpravim na pošto. Na pošti se postavim v vrsto. Nič več me ne zanima, kako dolgo bom morala čakati. Čakanje je v Palestini postalo življenjski slog.

Pred mano v vrsti so trije. Medtem ko čakam v zaklonišču svoje tišine, preberem vse oglase v prostoru. Drobcena deklica se oklepa materine modre obleke. Včasih stoji na eni nogi, usta pa se ji premikajo, kakor da mrmraje improvizira pesem, ki pa je

23 Ta del v veliki meri temelji na mojem daljšem besedilu z naslovom »Prah«, ki je bilo prvič objavljeno v arabščini v *Al-Karmel* 70–71, 2002, str. 300–309, v angleščini pa je bilo v prevodu Yasmeen Hanoosh objavljeno v *The Iowa Review* 37, št. 2, 2007, str. 93–104.

nema. Samo ustnice premika in strmi v paket in vame. Strmi brez sramu. Njena mati šepeta v uho ženski poleg sebe. Ne vem, če je tudi ona v vrsti. Če je, potem so pred mano štirje. Pred njimi sta moški in njegova hčerka, ki hodi gor in dol po poštnem uradu, se vrne k očetu in mu šepeta v uho. Pozneje se nam pridruži še ena ženska.

Večina stoječih v vrsti je Palestincev. Edini Izraelec je čisto na začetku. Samo njegov glas polni prostor s hebrejščino z ameriškim naglasom, drugi pa šepetajo. Gledajo okoli sebe in šepetaje komentirajo stvari. Če bom spregovorila, ko pridem do uradnice, kako bo zvenel moj glas? Poskušam si predstavljati svoj glas. V glavi vadim njegovo melodijo. Govorila bom angleško. Bom rekla »pozdravljeni« ali bom skočila direktno na temo?

Punčki me gledata in ne vem, zakaj. Nočem se jima nasmehniti. Še kar gledata, posebej tista, ki stoji blizu. Vrnem ji pogled, dolg, potem pa opazim lesket strahu v njenih očeh in moje se napolnijo s solzami. Pobesim pogled in z nosu mi solza pade na tla, med stopala. Punčka me še kar gleda.

Izraelec odide. Moški s punčko pristopi in s tihim, omahujočim glasom, v hebrejščini in arabščini in z vsem, kar ima na voljo, pove, da hoče dvigniti vse, kar ima na računu. Uradnica v jasni in nevtralni hebrejščini reče, da v blagajni nima dovolj denarja. Ne razume in ona ponovi isti stavek. On tiho obstane, nato vpraša ženski pred mano, kaj je rekla. Odgovorita, da ne znata hebrejsko. Ena od njiju reče, da morda zna ta ženska, in pokaže na žensko za mano. Ona reče, da malo zna, in se premakne naprej. Počasi in z veliko napora in šepetanja poskuša uradnico vprašati, kaj je rekla.

Name se niso obrnili. Ne pomagam jim, ker se name niso obrnili. Znam hebrejsko, ampak jim ne pomagam. Slišim njihov trud in ostajam tiho.

Nisem stoodstotno prepričana, da je uradnica rasistka, vendar me je strah. Bojim se, da moj paket na želeni naslov ne bo prišel pravočasno, ker sem Palestinka. Ignorirala ga bo; za tedne dolgo ga bo pozabila. Ne bo deležen enake skrbi, kot so je deležni nearabski paketi. Zato se skrivam za svojo tišino. Skrivam svojo arabskost. Ne odprem ust. Zelo dobro čutim svoje zobe in čeljust. Svoje ravnanje upravičujem tako, da si govorim, da se ni nihče obr-

nil name. Tajim jih, hkrati pa od njih ne morem odvrniti pogleda. Sledim jim, sledim njihovim naporom, sledim njihovim negotovim zašepetanim besedam, sledim svojemu izdajstvu. Želim si, da ne bi mogla več govoriti. Želim si, da bi bila pred nekaj trenutki spregovorila. Vendar sem tiho. Ostanem tiho.

Tišina

To, da se arabsko govoreči Palestinci v navzočnosti govorcev hebrejščine zatečejo v tišino, je pogost pojav. Je ščit pred tem, da bi bili izpostavljeni diskriminatorni obravnavi ali verbalnim, včasih tudi fizičnim napadom. Govoriti arabsko v Izraelu/Palestini je na neki način postalo ravno nasprotno od tistega, kar je izkusila Šeherezada v *Tisoč in eni noči*. Tam je Šeherezada morala govoriti in nikoli utihniti, da bi ostala živa; to je bilo njeno jamstvo, da ne bo umorjena. Meni in drugim arabsko govorečim v Palestini/Izraelu pa preživetje, tako se zdi, zagotavlja tišina, in ne govorjenje, nasprotje Šeherezadinemu govorjenju v *Tisoč in eni noči*, govorjenju, ki odlaga njeno smrt.

Zatekanje v tišino lahko v palestinski literarni izkušnji zasledimo že takoj po začetku vojne leta 1948. Literarna kritika al-Nakaš in Abu Šaver omenjata, kako so leta po nakbi palestinske pisatelje potisnila v osuplo zbeganost in mnoge prisilila, da so bili nekaj let tiho.[24]

Tako kot sta se politično zatiranje in zbeganost nadaljevala še naprej, je pri palestinskih piscih vztrajalo tudi umikanje v tišino. Med izraelskim vojaškim obleganjem Bejruta leta 1982 se v pogovoru pesnika Mahmuda Darviša z ameriškim novinarjem, ki ga Darviš pozneje citira v svojih spominih »Spomin za pozabo« (*Memory for Forgetfulness*, 1987), pojavi naslednje:

> »Pesnik, kaj zdaj pišete?«
> »Pišem svojo tišino.«[25]

A izkušnja tišine in jezikovne alienacije ni omejena na Palestince ali na kolonizirane. Emigranti, pregnanci, begunci vsi govorijo jezike, drugačne od jezika

24 Khaled Mattawa, »When the Poet is a Stranger: Poetry and Agency in Tagore, Walcott, and Darwish« (doktorska disertacija, Duke University, 2009), str. 219, dostopno na: https://hdl.handle.net/10161/1289 (dostop: 20. junija 2018).

25 Citirano v Mattawa, »*When the Poet is a Stranger*«, str. 282.

dominantnih skupin v krajih, kamor so prišli in kjer jih bodo »spodbujali«, naj lastne jezike opustijo. To je srčika strategij asimilacije in integracije, ki jih uporabljajo vlade za ravnanje s katerim koli migrantom. In če bi si drznili ne ubogati teh strategij, bi govorci teh pretežno »drugih« jezikov takoj izkusili socialno izključenost, za katero bi jih tudi okrivili; zaradi njihovega vztrajanja, da bi živeli v jeziku, ki se razlikuje od uradnega nacionalnega jezika; zaradi njihovega vztrajanja na polifoniji kot možnem načinu sobivanja. V svojem eseju »Od tišine do zvoka in spet nazaj« (»From Silence to Sound and Back Again«, 1997) Said piše, da je to

> [p]redvsem […] škandal drugega jezika, potem pa druge rase in identitete, druge zgodovine in tradicije: in to se konča bodisi z zatrtjem razlike v popolno nevidnost in tišino bodisi z njeno transformacijo v sprejemljivo, vendar diametralno nasprotno identiteto. To neverjetno močno vpliva na naše razumevanje in pisanje zgodovine, v kateri preteklost ni (in ne more nikoli biti) neposredno dostopna.[26]

26 Edward Said, »From Silence to Sound and Back Again, Music, Literature and History«, v *Reflections on Exile and Other Essays*, Granta Books, London 2000, str. 482.

Said, ki je večino življenja preživel v Združenih državah Amerike, priznava, da je bil arabščino kot del svoje izkušnje polifonije in njeno navzočnost v svoji misli in delu zmožen prepoznati zelo pozno v življenju. V *Out of Place* piše: »Šele zdaj lahko presežem odtujenost od arabščine, ki sta jo povzročila izobrazba in eksil, in v njej uživam«.[27] Hkrati v eseju »Od tišine do zvoka in spet nazaj« trdi, da je

> [b]oljša ta tišina kot ugrabitev jezika, kar je dominantna nota našega časa […]. Tako obstajajo torej alternative bodisi tišine, eksila, zvijačnosti, umika vase in samote bodisi – bolj po mojem okusu, četudi močno pomanjkljivo in morda preveč marginalizirano – to, da mora intelektualec, katerega poklic je, da oblasti govori resnico, zavrniti uradni diskurz ortodoksnosti in avtoritete […] in poskušati artikulirati molčeče pričevanje preživetega trpljenja in zatrte izkušnje. Ni zvoka, ni besed, ki bi ustrezno izrazili to, kar krivica in moč prizadejeta revnim, prikrajšanim, oropanim dediščine. Obstajajo pa približki (ki nikakor niso reprezentacije),

27 Said, *Out of Place*, str. 452.

ki lahko diskurz prebodejo z razočaranjem in demistifikacijo. Imeti to priložnost, to je vsaj nekaj.[28]

Zatekanje v tišino, medtem ko živiš pod kolonialno oblastjo ali v eksilu, prav mogoče izhaja iz zavestne odločitve, da se ne boš zapletal v dialog s kolonizatorjem ali nosilcem moči. S tem ko zavračaš govor, ko se umakneš v tišino, se lahko upreš temu, da bi postal partner v diskurzu, katerega pravila so določena z nasilnim diskurzom, ti pa bi moral prevzeti njegovo logiko in njegov jezik izbrisa in utišanja. Na tej točki lahko preberemo, kar je Joyce v *Umetnikovem mladostnem portretu* (1916) položil v usta svojemu junaku Stephanu Dedalusu: »[I]n poskušal se bom izražati z neko vrsto življenja in umetnosti tako svobodno, kakor morem, in tako popolno, kakor morem, in da se bom branil, bom uporabljal samo tako orožje, ki si ga sam dovoljujem uporabljati, molk, izgnanstvo in zvijačo.«[29]

28 Said, »From Silence to Sound and Back Again«, str. 486.

29 Said, »From Silence to Sound and Back Again«, str. 486.

Od plenjenja knjig in omejevanja znanja do oblikovanja zakonov, ki jezikom znižajo status – izkušnje jezikovnega izbrisa, jezikovne alienacije in tišine ostajajo sinonimi za nasilje, ki ga ni mogoče izraziti.

Besede, zapisane tukaj, so vzklile iz takega prostora, četudi je ta prostor tesen, kakor je tesna špranja med vrati in podbojem, kakor je tesna razpoka v presušeni zemlji.

Literatura

Al-Sakakini, Khaled. »Khalil Sakakiniís Ottoman Prison Diaries«. *Jerusalem Quarterly*, let. 20, 2004, str. 7–23.

Amit, Giš. »Ownerless Objects?« *Jerusalem Quarterly*, let. 33 (Institute for Palestine Studies, Beirut, Paris, Washington, 2008), str. 7–20.

Barakat, Rana. »Od-tišati tišino« (v arabščini). *28 Magazine*, 12, 2018, str. 136–144.

Césaire, Aimé. *Razprava o kolonializmu*. Ljubljana: *cf, 2009 [1950].

Israeli Knesset. »Basic Law: Israel – The Nation State of the Jewish People«. 2018, https://knesset.gov.il/laws/special/eng/BasicLawNationState.pdf. Dostop 13. oktober 2018

Jayyusi, Salma Khadra. *Anthology of Modern Palestinian Literature*. New York: Columbia University Press, 1992.

Kashti, Or. »Know Your Enemy: How Arabic Is Taught in Israelís Jewish High Schools«. *Haaretz*, 8. september 2015, dostopno na: https://www.haaretz.com/.premium-know-your-enemy-how-arabic-is-taught-in-israel-s-jewish-high-schools-1.5396250. Dostop 24. julij 2020.

Mattawa, Khaled. »When the Poet Is a Stranger: Poetry and Agency in Tagore, Walcott, and Darwish.« Doktorska disertacija, Duke University, 2009, dostopno na: https://hdl.handle.net/10161/1289. Dostop 20. junij 2018.

Mermelstein, Hannah. »Overdue Books: Returning Palestineís 'Abandoned Property' of 1948«. *Jerusalem Quarterly*, let. 47 (Institute for Palestine Studies, Beirut, Paris, Washington, 2008), str. 46–64.

Pascovich, Eyal. »Security and Intelligence Studies in Israel«. *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, let. 19, št. 2, 2017, str. 134–148.

Rubenstein, Danny. »Farewell to our House«. *Haaretz*, 27. april 2007, dostopno na: https://www.haaretz.com/1.4817886. Dostop 23. junij 2018.

Said, Edward W. *Reflections on Exile and Other Essays*. London: Granta Books, 2000.

Said, Edward W. *Out of Place, A Memoir*. New York: Vintage Books, 2000.

The National Library of Israel. 2013. The Digitized Book Repository. Dostopno na: https://web.nli.org.il/sites/nli/english/digitallibrary/books/pages/default.aspx (dostop 15. maja 2018).

ZBIRKA PAMFLET

1. George Orwell, *Fašizem in demokracija*
2. Albert Einstein, *Za socializem in svobodo mišljenja*
3. Nancy Lindisfarne, Jonathan Neale, *Afganistan. Konec okupacije*
4. *Ustava Republike Slovenije. Dvojezična izdaja*
5. Janko Pleterski, *Preklicati revolucijo v slovenski zgodovini?*
6. Tomaž Mastnak, *Kovidni režim. Kje smo?*
7. Michael Schafir, *Iliberalizem in antisemitizem v postkomunizmu v primerjalni perspektivi*
8. Benjamin Abelow, *Kako je Zahod pripeljal vojno v Ukrajino. Kako je politika ZDA in NATA pripeljala do krize, vojne in do tveganja jedrske katastrofe*
9. Volker M. Heins, Frank Wolff, *Za zidovi. Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo*
10. Omer Bartov, *»Neskončne pravice«. Genocid v Gazi in selektivni spomin/odziv mednarodne skupnosti*
11. Stanisław Lem, *Provokacija*
12. Jeffrey D. Sachs, *Zahodna politika, Rusija in Ukrajina. Govor v Evropskem parlamentu*
13. Maximilien Robespierre, *Pravica do življenja*
14. Yakov M. Rabkin, *Sionizem: grožnja judom in nejudom*
15. David Shulman, *Zlo na Zahodnem bregu*
16. Ursula K. Le Guin, *Teorija o fikciji kot vreči*
17. Umberto Eco, *Večni fašizem*

»Dokumenti, ki jih hrani izraelska država, potrjujejo, da je Judovska narodna knjižnica roke položila na približno 30.000 knjig, ki so bile del palestinskih zasebnih knjižnic. Knjige, ki so bile del teh knjižnic, niso bile običajna, množično producirana beletristika ali cenene komercialne izdaje. Šlo je pretežno za akademske knjige, večinoma v arabščini, in mnoge so danes redke ali razprodane.«

Besede ustvarjajo, rišejo in pišejo svetove …
Brez besed ni sedanjosti, ni prihodnosti,
in ne preteklosti. Besede in knjige, ki jih hranijo,
so orodje in prostor ohranjanja spomina,
produkcije znanja – zapisane so v preteklosti
za nas v sedanjosti in za tiste, ki pridejo za nami.
Oblikujejo življenje. Kraja besed zato radikalno
poseže na vse ravni življenja, onemogoča
zamišljanje podob in jemlje glas. Kraja besed
je eden prvih in ključnih elementov kolonizacije,
podrejanja, ukinjanja. Kraja besed briše vednost
in zanika življenje.

Založba ZRC

Pamflet! 18

4 EUR

9 789610 512103